

УДК 330.331.1

Зеленяк В.В.

аспірант

Одеської національної академії харчових технологій

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОБ'ЄКТИВНА ЗАКОНОМІРНИСТЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

INNOVATIVE PROCESS AS AN OBJECTIVE PATTERN OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE PROCESSING INDUSTRY

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються наукові засади розвитку інноваційної діяльності на переробних підприємствах харчовій галузі. В результаті дослідження виявлено, що інноваційний розвиток переробного виробництва є одночасно й інноваційними змінами взаємозв'язків у ньому. Він безпосередньо зачіпає й інноваційні зміни об'єктивних економічних процесів, дію економічних законів, їх вплив на кінцеві господарські результати.

Ключові слова: інновації, інноваційний процес, організаційно-економічний механізм, переробні підприємства, економіка підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются научные основы развития инновационной деятельности на перерабатывающих предприятиях пищевой отрасли. В результате исследования выявлено, что инновационное развитие перерабатывающего производства является одновременно и инновационными изменениями взаимосвязей в нем. Он непосредственно затрагивает и инновационные изменения объективных экономических процессов, действие экономических законов, их влияние на конечные хозяйственные результаты.

Ключевые слова: инновации, инновационный процесс, организационно-экономический механизм, перерабатывающие предприятия, экономика предприятия.

ANNOTATION

The article deals with the scientific principles of the development of innovation activity at the processing enterprises of the food industry. As a result of the study, it was discovered that the innovative development of processing industry is simultaneously an innovative change in its interconnections. It directly affects and innovative changes in objective economic processes, the effect of economic laws, their impact on the final economic results.

Keywords: innovations, innovation process, organizational and economic mechanism, processing enterprises, enterprise economy.

Постановка проблеми. Вирішення нових завдань в економіці неможливо без глибокої перебудови організаційно-економічного механізму, створення цілісної, ефективної й гнучкої системи управління інноваціями, що дозволяє повніше реалізувати можливості ринку. В основі заходів по раціоналізації механізму управління інноваційною діяльністю повинна лежати всебічно обґрунтована, логічно несуперечлива методологічна концепція. Формування такої концепції передбачає поглиблену розробку проблеми законів управління інноваціями у виробництві – однієї з ключових проблем сучасної науки управління.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню теоретичних і практичних питань розвитку інноваційної діяльності на підприємствах присвячено значну кількість наукових праць. Серед

українських вчених-економістів дослідження у сфері інноваційної діяльності проводили В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, О. Василенко, О. Волков, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Герасимчук, М. Денисенко, С. Захарін, С. Ілляшенко, М. Йохна, Н. Краснокутська, П. Микитюк, М. Пашута, В. Россоха та інші. Вагомий внесок в теорію і практику управління інноваційною діяльністю в агропродовольчій сфері здійснили такі науковці, як О. Бутнік-Сіверський, О. Гривківська, М. Зубець, С. Іванюта, О.Каламан, Д. Крисанов, В.Лагодієнко, П. Музика, В. Трегобчук, Л. Федулова. За високої позитивної оцінки наукових досліджень з вказаної проблематики окремі аспекти ефективності розвитку економіки переробних підприємств в харчовій галузі на інноваційній основі залишаються дискусійними і потребують комплексного наукового вивчення.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження наукових засад розвитку інноваційної діяльності на переробних підприємствах харчовій галузі.

Виклад основного матеріалу. По своїй суті інноваційна діяльність є багатofакторним процесом розвитку економіки. Вона безпосередньо взаємозалежна з виробничим потенціалом, динамікою його розвитку. Виробничий потенціал визначається різноманітними обставинами, між іншим рівнем розвитку виробництва, рівнем розвитку науки й ступенем її технологічного застосування, комбінацією виробничого процесу, розмірами й ефективністю засобів виробництва, природними умовами.

В аналізі інноваційної діяльності як складного явища важливого значення набуває визначення взаємозв'язку кількісних й якісних параметрів множини факторів ринкового відтворення. Інноваційна діяльність здійснюється насамперед під впливом якісних зрушень. Останні супроводжують кількісні зміни у факторах виробництва. Тому інноваційний розвиток й екстенсивне розширення виробництва, як правило, взаємодіють один з одним.

Це дає підставу для цілком правомірного твердження про те, що не існує чисто інноваційного або чисто екстенсивного розвитку виробництва. Той й інший шлях розвитку поєднуються один з одним у відомій пропорції. Однак дане положення, на наш погляд, вірно лише сто-

совно до національного господарства в цілому. Для окремих же сфер, галузей, підприємств й їх підрозділів елементи екстенсивного зростання виробництва не є завжди обов'язковими. Вони властиві лише окремим етапам їх розвитку.

Загальна значимість даного явища обумовлена постійно накопичуваними якісними змінами факторів виробництва, їх комбінацією не тільки якісного, але й кількісного характеру. Тому неправильно всі кількісні зміни у факторах виробництва відносити до екстенсивних факторів його росту, абсолютизуючи значення такого причинно-наслідкового зв'язку. Деякі економісти, як нам представляється, досить категорично стверджують, що кількісний ріст виробничого потенціалу визначає екстенсивний спосіб розширення виробництва, а якісні зміни виробничого потенціалу – його інноваційний розвиток.

Відповідно до даного трактування, весь обсяг нових нагромаджень (у тому числі в сфері інноваційної діяльності) необхідно було б віднести до екстенсивного фактору розвитку, що автоматично повинне виключити із числа законів розвитку інтенсивне розширене відтворення.

Екстенсивний шлях розвитку виробництва пов'язаний з кількісним ростом всіх діючих його факторів, оскільки воно здійснюється, як правило, на колишній матеріально-технічній основі, у колишній формі функціонування факторів й у колишній їх суспільній комбінації. Інноваційний розвиток обумовлений кількісним ростом вирішальних для даного конкретного виробництва факторів, збільшенням вкладень у їх розвиток й якісне вдосконалювання, що призводить до іншої комбінації, іншого кількісного співвідношення й взаємодії їх, більш інтенсивного функціонування всіх ресурсів і більш високого кінцевого результату. У міру нагромадження кількісних й якісних змін в інших факторах наростає ступінь інтенсивності, її масштабність. Кількісні параметри деяких факторів взагалі можуть зменшуватися, компенсуючись ростом якісних їх параметрів (наприклад, чисельність працівників, технологічні й земельні площі).

Корисна віддача в цьому випадку проявляється в різних кінцевих виробничих результатах. Цю віддачу, на наш погляд, неправомірно зводити лише до віддачі, наприклад, у вигляді прибутку. Корисні результати тут проявляються й в економії робочого часу, прирості інтелектуального потенціалу, підвищенні ефективності використання виробничих площ, кращій екологічній збалансованості, більш результативній віддачі від об'єктів соціальної інфраструктури й т.д.

Корисні результати виражають у своїй сукупності сутність інноваційного розвитку, як і взагалі розширеного відтворення. Власність на засоби виробництва визначає цілеспрямованість факторів інтенсифікації, форми прояву й присвоєння кінцевих результатів.

Підвищення інтенсивності виробничих процесів означає прискорення процесу одержання корисних результатів, зростання їх завдяки впливу діючих факторів і залучених в організаційно-економічний обіг ресурсів. Оскільки господарська діяльність носить багатоцільовий характер, остільки й корисні результати різноманітні по формах свого прояву.

Більш-менш чітко проявляються наступні соціально-економічні види кінцевих господарських результатів: а) натурально-речовинний результат, що виражається в рості, якісному поліпшенні, кращій натурально-речовинній комбінації й раціональному використанні предметів споживання й засобів виробництва як матеріальної основи життя суспільства; б) вартісний результат, що характеризується збільшенням прибутку на основі росту обсягів продукції й економії фінансових ресурсів господарюючих організацій, підприємств й об'єднань; в) ресурсовитратний результат, що проявляється як економія ресурсів, як ступінь їх вивільнення і раціонального використання у всіх сферах діяльності; г) інтелектуальний результат, тобто підвищення кваліфікації, збагачення професійного досвіду, розвиток майстерності, знань, здібності до праці; д) екологічний результат, що характеризує вплив суспільства на навколишнє середовище, її раціональне, ощадливе використання; е) збереження здоров'я працівника як умова ефективного функціонування робочої сили, підтримки й продовження його працездатності за рахунок поліпшення умов праці й психологічного клімату в колективі.

Ці види корисних результатів проявляються й прямо й опосередковано на всіх рівнях виробничого процесу. Всі вони важливі й взаємозамінні, не інтегруються, не сумуються один з одним. Їх не можна звести до єдиного вимірника. Тому потрібна система показників і вимірників. У більшому або меншому ступені зазначені види корисних результатів проявляються у взаємозв'язку й взаємозумовленості лише в часі. У кожний же даний момент вони нерідко взаємосуперечливі. Названі види корисних результатів зачіпають всі види інтересів: загальнонаціональні, колективно-групові й особисті; поточні й перспективні; загальногосподарські й галузеві; загальнодержавні й регіональні; національні й міжнародні. Спроба реалізації того або іншого виду інтересу при недостатньому урахуванні або ігноруванні якої-небудь форми прояву корисного результату породжує дисгармонію, негативні явища в господарській діяльності, а нерідко приводить до вповільнення його одержання у всіх формах, тому що останні взаємозалежні між собою в процесі відтворення навіть на порівняно невеликому часовому відрізку.

Інноваційна діяльність є найбільш дієвим шляхом розширення й розвитку виробництва, а тому всі фактори її посилення, як правило, одночасно виступають і факторами росту ефек-

тивності відтворення. При з'ясуванні методологічних проблем аналізу інноваційної активності й ефективності виробничих процесів виникають труднощі з визначенням спільності й виявленням розходження цих економічних процесів. На наш погляд, інтенсивність, ефективність й оптимальність не можна розглядати як однопорядкові або навіть як тотожні категорії. І це пов'язано, зокрема, з тим, що визначення місця й ролі кожної категорії в системі категорій становить важливу сторону наукового пізнання.

Очевидно, раціональна комбінація факторів виробництва є одним із засобів посилення його інтенсифікації. Рівень і динаміка останньої залежать не тільки від оптимальності комбінованих факторів, але й від їх якісного стану. Тому оптимальність й інтенсивність, оптимізація й інтенсифікація співвідносяться між собою як передумова й наслідок, взаємозалежні прямою й зворотною залежністю.

Інноваційність й ефективність пов'язані між собою прямим й зворотнім зв'язками. Спільність же їх полягає насамперед у тому, що корисний результат, віддача проявляються й у тому й іншому випадку в тих самих формах і видах, що обумовлюються системою соціально-економічних відносин, їх цілеспрямованістю. На наш погляд, у відбитті росту корисного результату між інноваційністю й ефективністю немає розходжень. Розходження між ними виявляються на основі визначення того, із чим співвідносяться корисні результати.

Ефективність є більш глибинною сутністю, ніж інноваційність. Вона відображає зв'язок корисних результатів не тільки з кількістю застосовуваних ресурсів, але й з кількістю втілених в них ресурсів спожитих в даному господарському циклі. Лише співвідношення між цими ресурсами й корисним результатом дає конкретне уявлення про ефективність виробництва й відтворення в цілому, про наслідки різних господарських заходів. Взагалі всяке поліпшення полягає у тому, щоб виробляти більше за допомогою меншої кількості ресурсів.

Інноваційний розвиток економіки залежить насамперед від інноваційних змін у виробництві. Однак роль розподілу, обміну й споживання як дещо відосблених стадій господарського циклу тут також істотна. Їх значення зростає в міру розвитку виробництва. Корисна віддача, кінцеві господарські результати проявляються повною мірою лише в процесі відтворення, у циклах, що відновлюються. Протягом річного відрізка часу статистично ці результати неможливо врахувати досить повно. Чітко й точно вони виявляються в стратегічному ході відтворення, відображаючись у якісних показниках росту.

Для сучасної економіки характерний органічний взаємозв'язок інтенсифікації всіх фаз відтворення, щорічних і стратегічних його результатів. Розвиток як виробництва, так і споживання регулюється насамперед основним

економічним законом ринку – законом попиту й пропозиції, що визначає єдність цих фаз із урахуванням поточних і перспективних інтересів. Удосконалювання великого переробного виробництва стимулюється розвитком сфери обміну й особистого споживання його продуктів. Здатність обміну й споживання як до екстенсивного розширення, так й особливо до інноваційного розвитку в умовах ринку, визначається тими ж законами, що й розвиток виробництва в цілому, що діють у сфері обміну й споживання з не меншою силою.

У сучасних умовах істотно зростає роль споживання, підсилюється його вплив на виробництво, обмін і розподіл. На цих етапах сфера споживання робить відчутний тиск на виробника по лінії якості продукції, по лінії асортиментів, їх відповідності потребам, що розвиваються, по лінії раціоналізації витрат господарюючого суб'єкта.

Інноваційна діяльність являє собою матеріальну основу зростання добробуту населення, тому що без підвищення корисної віддачі від ресурсів не можна істотно підвищувати рівень його життя. Разом з тим ріс добробуту населення повинен все більшою мірою виступати стимулом інноваційного розвитку переробних підприємств, особливо харчової галузі економіки, фактором росту інтенсивності виробництва.

Зростання продуктивних здібностей працівника, його майстерності в праці – досить істотний фактор інноваційного розвитку. Уже давно доведено емпірично, що культура виробництва як фактор інноваційного розвитку розвивається рука об руку з культурою самого працівника. Культура ж працівника, його професійний досвід і майстерність залежать не тільки від рівня добробуту, але й від ряду інших економічних факторів.

У міру збільшення потоку матеріальних благ зі сфери виробництва в сферу споживання й росту їх різноманіття підсилює значимість якісних змін у товарному обігу, у сфері обміну. Вона значною мірою визначає швидкість просування товару від виробника до споживача й час, протягом якого вироблений продукт не тільки не дає ніякого корисного результату, але й відволікає додаткові ресурси.

Зростає роль торгівлі у своєчасному відновленні асортиментів товарів, що дає можливість споживачеві реалізувати найкращий варіант їх придбання. Це веде до ощадливої витрати матеріальних благ у процесі споживання, коштів на їх придбання, скорочує нераціональні витрати часу, тобто дозволяє одержувати більшу користь від наявних ресурсів.

У зв'язку із цим соціально-економічні функції сфери обміну, товарного обігу істотно трансформуються. На перше місце висуваються завдання більш повного задоволення платоспроможних потреб (тобто попиту) й господарських одиниць найбільш ощадливим способом. Торговельні організації покликані не тільки

забезпечити своєчасний продаж товарів, збільшувати число продажів в одиницю часу й обсяг роздрібного товарообігу розраховуючи на торговельного працівника й одиницю торговельних фондів, що саме по собі важливо для інтенсифікації обміну, але й заощаджувати ресурси виробника й споживача при задоволенні конкретної потреби.

Регулярне оновлення товарів, їх ритмічний продаж втримує споживача від необхідності купувати «про запас» (у результаті такої покупки куплений товар тривалий час не приносить користі, а нерідко й втрачає свої корисні властивості). Торговельна ланка усе активніше покликана вторгтися як і сферу виробництва, впливаючи на асортименти, якість і строки поставки вироблених матеріальних благ, так й у сферу їх споживання, сприяючи формуванню його оптимальної структури, раціоналізації, економічності.

Для екстенсивного напрямку розширеного відтворення характерне просте відтворення в господарських одиницях протягом порівняно тривалого часу, що обумовлене відносно повільним розвитком матеріально-технічної бази, досвіду й майстерності працівників, продуктивних сил у цілому, а разом з тим й економічними відносинами.

Розвиток техніки й технології, прискорення процесів усунування й посилення загального зв'язку господарських одиниць, об'єктивне прагнення до більш повного задоволення потреб і інтересів, що розвиваються, створюють необхідні передумови для підвищення ролі інноваційного процесу у розвитку економіки. У цих умовах розширення поля діяльності господарських одиниць виступає лише як частковий момент у процесі їх розвитку, як передумова посилення інноваційних процесів, зміни розмірів підприємств й об'єднань й їх характеру.

Розвиток економічних процесів докорінно трансформує внутрішню сутність інноваційної діяльності, змінюючи її соціально-економічні цілі й результати, характер комбінації природних, техніко-технологічних і соціально-економічних факторів інноваційної форми розвитку. Змінюється й взаємозв'язок інноваційного розвитку економіки в цілому з інноваційним розвитком окремих галузей і господарських одиниць, інноваційного розвитку національного господарства країни з інноваційним розвитком її окремих регіонів, а також з інноваційним розвитком національних економік інших країн.

Серцевину інноваційного розвитку формує інноваційний процес, прискорений розвиток галузей, що визначають якісне оновлення виробництва, будівництва, інфраструктури, сфери побуту й відпочинку. Інноваційний процес і повинен викликати якісні зрушення в розвитку продуктивних сил, які в поєднанні з удосконалюванням виробничих відносин, з наведенням належного порядку в кожній ланці й на сти-ках виробничих ланок і забезпечать інновацій-

ний розвиток. Виявлення взаємозв'язку причин і наслідків на теоретичному рівні аналізу дає можливість розкрити резерви росту якості роботи й інноваційного розвитку виробництва в конкретних умовах діяльності кожного підприємства, підрозділу, працівника й т.д.

Динаміка й результативність інноваційного розвитку економіки обумовлені насамперед якісними параметрами взаємодіючих виробничих факторів. Якість праці – це та вихідна, найбільш істотна першопричина, що визначає інноваційний розвиток економічних процесів на всіх стадіях господарського циклу (виробництво, розподіл, обмін, споживання), у всіх галузях національного господарства, на всіх рівнях технологічного руху виробленого продукту.

Інноваційний процес впливає на якість продукції й багато в чому визначає споживчі властивості матеріальних благ. Безпосередній вплив даної обставини на інноваційний розвиток економіки проявляється в тому, що товари підвищеної якості вимагають на одиницю корисного ефекту менше матеріальних ресурсів на виробництво й просування до споживача; мають потребу у відносно менших додаткових ресурсах для підтримки їх корисних властивостей у процесі використання; користуються більшим попитом, а тому й менше затримуються в сфері обігу, швидше надходять у споживання; у процесі споживання доставляють більше корисного результату, виступають як більша споживча вартість (функціонують більш тривалий час, до них відносяться більш дбайливо й т.д.) .

Поліпшення якості продукції й посилення його впливу на інноваційний розвиток економіки відбуваються в міру росту якості виробництва, вихідної сировини, технології, досягнення відповідності їх нормативам і стандартам, суспільно визнаним для даного продукту з урахуванням місця й ролі його в системі матеріальних благ, призначених до споживання в конкретних умовах.

Зростання якості продукту – явище саме по собі безмежне. Однак у кожен даний момент воно обумовлюється, з одного боку, наявною матеріально-технічною базою, рівнем розвитку технології, професійної майстерності працівників, продуктивних сил взагалі, а з іншого боку – суспільними потребами, що сформувалися, конкретними умовами споживання даного виду продукту, місцем і роллю його в загальному комплексі матеріальних благ. Тому якість харчового продукту, будучи динамічною, у кожен даний момент повинна відповідати строго фіксованим і суспільно регульованим параметрам, визначеним нормативам і стандартам.

З погляду одержання натурально-речовинного корисного результату якість інтенсифікує цей процес, з одного боку, поліпшуючи корисні властивості вироблених матеріальних благ, а з іншого боку – підвищуючи вихід корисного продукту з вихідної сировини. Технологічні фактори підвищення виходу корисного про-

дукту із сировини відіграють особливо істотну роль у галузях агропродовольчої сфери (харчовій, м'ясо-молочній, плодоовочевій і т.д.). Вони пов'язані як з умовами виробництва, транспортування, приймання й зберігання сировини, так і з умовами її переробки.

Висновок. Інноваційна діяльність в умовах сучасного способу виробництва здійснюється в основному стихійно, примусовою силою конкурентної боротьби за виживання й зміцнення позицій даного виробника, за максимальне присвоєння прибутку. І мотиви інноваційної діяльності і її результатів проявляються тут однозначно – це перерозподіл прибутку, підвищення ефективності, посилення інтенсивності функціонування капіталу.

Інноваційний розвиток переробного виробництва є одночасно й інноваційними змінами взаємозв'язків у ньому. Отже, він безпосередньо зачіпає й інноваційні зміни об'єктивних економічних процесів, дію економічних законів, їх вплив на кінцеві господарські результати. У кожній фазі відтворення дані процеси специфічні. Разом з тим вони взаємообумовлені й, впливаючи один на одного, прискорюють загальний процес досягнення мети.

Проблема збільшення виходу корисного харчового продукту із сировини як фактору інноваційного розвитку економіки має першорядне значення й стосовно продукції сировинних галузей (аграрної, хімічної та ін.). Отже, різноманіття форм впливу якості виробництва на підвищення корисної віддачі від використову-

ваних ресурсів обумовлює загальну значимість даного явища для всіх сфер життєдіяльності, для всіх фаз відтворення, для всіх секторів економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зубець М. Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві: [монографія] / М. Зубець. – К.: Аграрна наука, 2009. – 192 с.
2. Пріоритети інноваційного розвитку АПК України [Текст] : наукова доповідь / А. Е. Юзефович, Д. Ф. Крисанов; ред. В. М. Трегбчук. – К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 56 с.
3. Лагодієнко В.В. Вплив інтенсифікації діяльності з інноваційною основою на розвиток аграрного виробництва / В.В. Лагодієнко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 17. – № 3. – С. 54-58.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь [Текст] / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
5. Іртицева І.О. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери / І.О. Іртицева, Т.В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 71–78.
6. Іртицева І.О. Стратегічні перспективи конкурентоспроможності харчової промисловості України в умовах глобалізації / І.О. Іртицева, О.Є. Гросицька // Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2013. – 176 с.